

Miąso, Józef

"A History of Adult Education in Great Britain", Thomas Kelly, Liverpool 1962 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 8, 171-173

1965

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Thomas Kelly, A HISTORY OF ADULT EDUCATION IN GREAT BRITAIN,
Liverpool University Press 1962, s. 352.

Dzieje oświaty dorosłych zajmują już od dawna dość ważną pozycję w angielskiej historiografii oświatowej. Anglia jest bowiem kolebką nowoczesnej oświaty dorosłych. Wiele współczesnych instytucji oświatowych, jak na przykład uniwersytet powszechny, zrodziło się w tym właśnie kraju. Burzliwy rozwój oświaty dorosłych był wynikiem ogólnych przemian ekonomicznych, społecznych i kulturalnych, które zaistniały w okresie rewolucji przemysłowej. Oświata dorosłych zajmuje w Anglii do dnia dzisiejszego bardzo ważne miejsce w ogólnym systemie oświatowym. Jej dzieje mają w tym kraju dość bogatą literaturę naukową, uwzględniane są również obszernie niemal we wszystkich podręcznikach historii wychowania.

Pierwszy zarys historii oświaty dorosłych pojawił się w Anglii już w roku 1851 (J. W. Hudson, *History of Adult Education*). Zawierał on przede wszystkim obraz rozwoju szkół dla dorosłych, w pierwszym rzędzie instytutów mechaniki. Jedną z nowszych prac, częściowo tylko poruszającą problematykę historyczną, stanowi książka R. Peersa *Adult Education. A Comparative Study*, London 1958.

Większość historyków oświaty ustalała początki oświaty dorosłych na schyłek XVIII wieku, wiążąc jej rozwój z rewolucją przemysłową i ze wzrostem klasy robotniczej. Zupełnie odmienne stanowisko zajmuje autor omawianej tu pracy. Rozszerza on pojęcie oświaty dorosłych na wszystkie środki oddziaływania na dorosłych. Wychodząc z tego założenia poszerza znacznie ramy chronologiczne swoich rozważań. Poszukując źródeł tak pojętej oświaty dorosłych, sięga on aż do czasów średniowiecza. Za pierwszy przejaw oświaty dorosłych uważa działalność mnichów irlandzkich, a za ważny krok naprzód w jej rozwoju — ruch reformacyjny. Początki świeckiej oświaty dorosłych wiąże z okresem Odrodzenia. Jej przejawem były, jego zdaniem, wykłady z zakresu matematyki, fizyki, geografii, medycyny i umiejętności praktycznych organizowane przez angielskie mieszczaństwo.

Na dalszy postęp oświaty dorosłych, dowodzi autor, wpływała działalność sekt religijnych w XVII wieku, które oprócz szkółek dobroczynnych organizowały również odczyty dla rzemieślników. Pewien wpływ na te poczynania wywierali niemieccy pietyści, których uczniem był jeden z inspiratorów tego ruchu A. Horneck. Szczególne zasługi na polu upowszechnienia oświaty elementarnej w Anglii przypisuje autor działającemu od roku 1699 Towarzystwu Szerzenia Nauki Chrześcijańskiej (Society for Promoting Christian Knowledge).

W XVII wieku na rozwój świeckiej oświaty dorosłych wpływał coraz silniej rozwój nauki i wzrost zainteresowań naukowych rozbudzany przez pisma F. Bacona i J. A. Komeńskiego. Wyrazem tych zainteresowań jest powstanie w 1660 r. Royal Society — swego rodzaju dyskusyjnego klubu naukowego. Oświata dorosłych zaprzętała wówczas uwagę wielu umysłów, ważne miejsce zajmowała we wszystkich wizjach idealnego społeczeństwa stworzonych przez ówczesnych utopistów. Z kolei autor daje krótkie omówienie miejsca i roli oświaty dorosłych w utopiach More'a, S. Gotta, G. Winstanleya i J. Harringtona. Do rozwoju świeckiej oświaty dorosłych przyczyniły się również, jego zdaniem, powstające licznie od roku 1650 kawiarnie, których liczba w samym Londynie wynosiła pod koniec XVII w. ponad dwa tysiące. Stanowiły one pewien rodzaj klubów, w których toczyły się dyskusje na tematy religijne, polityczne i naukowe.

Właściwy rozwój oświaty dorosłych przypada, zdaniem autora, na ostatnie lata XVIII wieku. Wiąże się on z gwałtownymi przemianami ekonomicznymi, z szybkim

przyrostem ludności i powstawaniem wielkich skupisk przemysłowych. Główną rolę w szerzeniu oświaty dorosłych odgrywają wówczas szkoły niedzielne, do których oprócz dzieci uczęszcza znaczny procent dorosłych i młodocianych robotników, oraz różnego rodzaju kluby i towarzystwa. Dla zaspokojenia wzrastających zainteresowań oświatowych wśród mieszczaństwa organizowane są od połowy XVIII wieku różnorodne odczyty filozoficzne i literackie, które stanowią pierwowzór późniejszych uniwersytetów powszechnych.

Autor nazywa wiek XIX wiekiem instytutów mechaniki. Instytucje te, mimo iż zapoczątkowane zostały przez klasy oświecone, nie zawsze były dziełem patronatu warstw wyższych. Znaczna część instytutów mechaniki stanowiła ośrodki klasowej oświaty robotniczej, a powołane były z inicjatywy samych robotników. Wokół nich skupiała się radykalna, antykapitalistyczna opozycja. Autor zwraca uwagę na dużą różnorodność tych instytucji. Niektóre z nich oprócz dokształcania robotników zakładały z własnych środków szkoły początkowe dla dzieci robotniczych oraz organizowały orkiestry i chóry robotnicze. Ważną rolę w szerzeniu oświaty robotniczej odegrał zdaniem autora ruch spółdzielczy, rozwijający się od początków XIX w. pod wpływem idei R. Owena. Oddziaływał on przeważnie na pierwsze związki zawodowe, prowadząc wśród ich członków pracę polityczną i oświatową. Ruch ten dał początek Stowarzyszeniu Robotniczemu (Working Men's Association), założonemu w 1836 r. przez W. Lovetta.

Wiele uwagi autor poświęca działalności kulturalnej czartystów, omawia poglądy oświatowe Lovetta i T. Coopera, podkreśla entuzjazm oświatowy wśród robotników.

W kolejnych rozdziałach obrazuje rozwój ekstensywnych form oświaty dorosłych w XIX wieku. Zalicza do nich przede wszystkim coraz liczniejsze szkoły niedzielne i wieczorowe oraz rozwój prasy, wydawnictw popularnych, bibliotek publicznych, galerii i muzeów. Sporo uwagi poświęca również aktywności angielskiego mieszczaństwa w dziedzinie popularyzacji wiedzy, której przejawem była między innymi działalność Towarzystwa Szerzenia Wiedzy Pożytecznej (Society for the Diffusion of Useful Knowledge), budząca duże zainteresowanie i w Polsce w połowie XIX wieku. W drugiej połowie XIX wieku, w związku z szybszym rozwojem szkolnictwa początkowego, zwłaszcza po roku 1870, i stopniowym znikaniem analfabetyzmu, zmieniają się instytucje oświaty dorosłych. Instytuty mechaniki przekształcają się w zawodowe szkoły techniczne, powstają nowe instytucje, zajmujące się przede wszystkim popularyzacją wiedzy. Od roku 1854 powstają kolegia robotnicze (Working Men's Colleges), zakładane przeważnie przez chrześcijańskich socjalistów. Ich zasługą jest, według autora, rozdzielenie wykształcenia ogólnego od zawodowego w oświacie dorosłych. Więcej miejsca poświęca autor rozwojowi pierwszych uniwersytetów powszechnych, podkreślając, że utworzyła one drogę ogólnokształcącemu kierunkowi oświaty dorosłych i przyczyniły się do spopularyzowania wiedzy w społeczeństwie angielskim. Spośród instytucji powoływanych do życia przez ugrupowania liberalne szerzej omawia działalność settlementów i klubów w rodzaju Toynbee Hall i Ruskin Hall. Podkreśla, że wbrew intencjom założycieli z settlementów korzystali przede wszystkim przedstawiciele klas średnich, a robotnicy stanowili w nich znikomą część.

W wieku XX powstają organizacje oświatowe o większym zasięgu, które prowadzą systematyczne kształcenie dorosłych. Główną rolę odgrywa działające do dnia dzisiejszego Robotnicze Stowarzyszenie Oświatowe (Workers' Educational Association), powołane do życia w roku 1903. Do upowszechnienia wiedzy przyczyniają się również uniwersytety, które oprócz działalności naukowej prowadzą akcję popu-

laryzatorską. Na wiek XIX, dowodzi autor, przypada pogłębienie i udoskonalenie metod nauczania dorosłych.

Dzieje oświaty dorosłych traktowane są przez autora przede wszystkim jako dzieje instytucji oświatowych, a nie jako historia ruchu społeczno-oświatowego różnych klas społecznych. Przyznać jednak trzeba, że autor dostrzega klasowy charakter oświaty dorosłych. Wielokrotnie akcentuje on inicjatywę robotniczych środowisk socjalistycznych w zakładaniu własnych organizacji oświatowych, uwzględniających ich polityczne interesy. Jako jeden z przykładów przytacza rozłam w Kolegium Ruskina dokonany w roku 1909, w wyniku którego powstało Central Labour College jako szkoła dla działaczy socjalistycznych i związkowych. Narastanie zainteresowań oświatowych wśród robotników autor wiąże słusznie z ich aktywizacją polityczną. Podkreśla na przykład, że w okresie wielkiego strajku 1926 r. liczba słuchaczy w instytucjach oświatowych, organizowanych przez związki zawodowe, była wyższa niż kiedykolwiek przedtem i potem.

Omówiona synteza dziejów oświaty dorosłych w Anglii, uwzględniająca najnowszy stan badań w tej dziedzinie, stanowi cenną pozycję, gdyż bardzo poważnie wzbogaca naszą wiedzę o drogach rozwojowych oświaty dorosłych.

Józef Miąso

Janina Schoenbrenner, WALKA O DEMOKRATYCZNĄ SZKOŁĘ POLSKĄ
W LATACH 1918—1922, Warszawa 1963, s. 256.

Książka J. Schoenbrenner zajmuje swoistą pozycję w wydawnictwach z zakresu historii oświaty i szkolnictwa czasów najnowszych. Obejmuje lata, w których rozgrywały się decydujące walki o charakter i oblicze ideowe szkoły okresu międzywojennego.

Zasadniczą treść, objętą tematem, autorka poprzedziła kilku rozdziałami, obejmującymi rozwój szkolnictwa polskiego w latach pierwszej wojny światowej, szczególnie od 1915 do 1918 roku.

W części zasadniczej, obejmującej lata 1918—1922, J. Schoenbrenner przedstawia wielką ilość faktów, obrazujących budowę zrębów polskiego systemu oświatowego w pierwszych latach niepodległości. Szkołę ukazuje jako jedno z zasadniczych ogniw walki mas ludowych o byt materialny i o stanowisko społeczno-polityczne w państwie. W związku z tym stara się też każdy z wysuwanych problemów omawiać w ścisłym powiązaniu z sytuacją społeczno-polityczną w kraju i za granicą oraz doszukiwać się źródeł i przyczyn takich czy innych zjawisk i faktów.

Stawiając sobie za zadanie ukazanie najważniejszych momentów walki o demokratyczną szkołę w Polsce, koncentruje się na kilku węzłowych problemach. Poszczególne etapy walki o polski system szkolny autorka przedstawia na tle walki poszczególnych ugrupowań politycznych, organizacji nauczycielskich i duchowieństwa o wpływy i władzę. Szczególnie ukazuje krzyżujące się dążenia i interesy lewicy i prawicy społecznej, gdzie na przeciwległych biegunach stały z jednej strony ideały Komunistycznej Partii Robotniczej Polski (KPRP), a z drugiej strony cele Kościoła katolickiego, powiązanego z Endecją i Chrześcijańską Demokracją.

Przy analizie wartości szkoły, jej celów i zadań, dużo miejsca poświęca nauczycielowi, jego przygotowaniu zawodowemu, sytuacji społecznej i bytowej, a szczególnie jego przynależności do organizacji zawodowej i politycznej. Stara się też analizować cele i kierunki działalności poszczególnych organizacji nauczycielskich i stronnictw politycznych, mających wpływy na oświatę. Ukazuje w nowym